

**TÜRKİYE’NİN ZEYTİN AĞACI VARLIĞI VE ZEYTİN FİDANI
ÜRETİCİLİĞİNE BİR ÖRNEK OLARAK SEYİTOBA KÖYÜ
(SARUHANLI, MANİSA)****THE EXISTENCE OF OLIVE TREES IN TURKEY AND
SEYİTOBA VILLAGE WHICH IS AN EXAMPLE OF
CULTIVATION OF OLIVE SEEDLING (SARUHANLI, MANİSA)**

Zeki BOYRAZ*
Bülent GÜNER**
M. Dursun ÇİTÇİ***

Özet:

Ülkemiz meyve alanlarının önemli bir bölümünü zeytinlikler oluşturur. Türkiye’nin zeytinlikleri, alan ve ağaç sayısı bakımından, uygulanan çeşitli desteklerle büyük bir hızla büyüme göstermektedir. Yalnızca son 5 yılda dikilen 40 milyon zeytin fidanı, ülkemizin zeytin ağacı sayısı 150 milyonu aşmıştır. Bu durum, önemli miktarda zeytin fidanı ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizin pek çok yerinde, daha çok özel kuruluşlarca, zeytin fidanı üretimi gerçekleştirilmektedir. Manisa’nın Saruhanlı ilçesine bağlı Seyitoba köyü, yaygın zeytin fidanı üretimiyle, yöredeki önemli üretici merkezlerden biridir. Zeytinciliğin son 10 yılda, ülkemiz genelinde yaygınlaşmasıyla, Seyitoba köyünün fidan üretimi hızla artmış ve fidancılık köyün önemli bir geçim kaynağı haline gelmiştir.

Çalışmamız, Türkiye’de zeytin ağacı varlığının artışına paralel olarak, kırsal üretimde ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimi değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Seyitoba Köyü, bu değişimin gözlemlenebileceği dikkat çekici bir coğrafi mekan örneğidir.

Anahtar Kelimeler: Zeytin, Zeytin Fidanı, Manisa, Saruhanlı, Seyitoba.

Abstract:

A significant portion of our country furits field is the olive grove. The number of olive trees and, applied with a large range of support has been growing rapidly in Turkey. In just the last five years, 40 million olive trees planted with olive trees in our country the number has exceeded 150 million.

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü – Elazığ
zboyraz@gmail.com

** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi –
Elazığ bulgun@yahoo.com

*** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü – Elazığ
mdcitci@firat.edu.tr

Zeki Boyraz, Bülent Güner, M. Dursun Çitçi
Türkiye'nin Zeytin Ağacı Varlığı ve Zeytin Fidanı Üreticiliğine Bir Örnek Olarak Seyitoba Köyü
(Saruhanlı, Manisa)
The Existence of Olive Trees in Turkey and Seyitoba Village Which is an Example of
Cultivation of Olive Seedling (Saruhanlı, Manisa)

This situation needs a significant amount of olive seedlings are exposed in many parts of our country.

Olive trees production is mainly based on the private companies. Manisa's Saruhanlı Seyitoba village of the district, in widespread with the production of olive trees, the area has become one of the major producers centers. Seyitoba, especially the olive widespread in the last 10 years, seedlings and sapling production has increased rapidly in the village has become an important source of livelihood.

Our study aims the evaluation of the socio-economic differentiation parallel with the development of olive trees existence in Turkey. Seyitoba village is an attractive example of geographical place which this development will be observed.

Key words: Olive, Olive Tree, Manisa, Saruhanlı, Seyitoba.

Giriş

Günümüzde tarımsal üretim, önemli ölçüde, piyasa şartları doğrultusunda oluşan talebe ve rasyonel üretim tercihlerine göre şekillenmektedir. Bu bağlamda, ilgili tarımsal kuruluşların; teşviki, yönlendirmesi ve planlaması önemli bir etken oluşturmaktadır. Türkiye gelişen pek çok sürecin etkisiyle kısa dönemde zeytin ve zeytinyağı üretiminde hızlı bir artışla, dünyanın önemli üretici ülkelerinden biri haline gelmiştir. “Bu artış 2000 yılından sonra değişen ulusal tarım politikaları ile de istikrarlı bir biçimde devam etmiştir. Bu konuda en önemli yapısal politika en az 10 dekar alana sahip, sertifikalı fidan ile kurulan yeni bahçelerin teşvik edilmesidir” (Tunalıoğlu, 2009: 6).

Ülkemizin 35 ilinde zeytincilik yapılmaktadır. Tarımla uğraşan ailelerin % 8'i geçimini zeytincilik yaparak sağlamaktadır. Ülkemizde 400.000 çiftçi ailesi ve her aile ortalama beş kişi kabul edildiğinde, yaklaşık 2.000.000 kişi geçimini doğrudan zeytincilikten sağlamaktadır. Zeytincilik sektörüyle bağlantılı olarak, zeytin işleme tesislerinden, rafinasyon ve ambalajlama tesisleri ile sabun sanayiine kadar geniş bir yelpazede, doğrudan ve dolaylı olarak yaklaşık 8 milyon kişiye istihdam sağlanmaktadır. Bu nedenle ülkemizde zeytincilik önemli bir tarım, sanayi, ticaret ve istihdam ürünüdür (EZZİB, 2010: 2).

Bu çalışmanın amacı, coğrafya biliminin ilkeleri çerçevesinde, Türkiye'nin zeytin ağaç varlığını ana hatlarıyla değerlendirerek, ülkemizde zeytinciliğin hızla gelişmesinin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik değişimi, Manisa'nın Saruhanlı ilçesine bağlı Seyitoba Köyü örneğinde ele almaktır. Ülkemizde zeytin alanlarının hızla büyümesiyle birlikte, Seyitoba Köyü de zeytin fidancılığına yoğun bir yöneliş göstermiştir. Köy son 10 yıllık zaman dilimi içerisinde, yerel ölçekte

önemli sayılabilecek miktarlarda zeytin fidanı üretimiyle, tarımsal alanda önemli bir yapısal değişim göstermektedir. Araştırma konusu incelenirken, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı çeşitli kuruluşların verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca özel sektör kurumlarınca hazırlanmış çeşitli bilimsel raporlar ve yayınlar dikkate alınmıştır. Yapılmış diğer bilimsel araştırmalar değerlendirilerek, ilgili kişi ve kurumlarla yapılan görüşmeler ile arazi gezi ve gözlemleri ışığında mevcut durum değerlendirilmiştir.

1. Türkiye'nin Zeytin Ağacı Varlığına Genel Bir Bakış

Akdeniz havzası ülkelerinden biri olan Türkiye, hem zeytin ağacı sayısı, hem de zeytin üretimi bakımından dünyada üst sıralarda yer almaktadır. "Akdeniz iklim tipi"nin doğal göstergelerinden biri olan zeytin, ülkemizin özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinin kıyı kesimlerinde yoğunlaşmaktadır.

Zeytin ağacı farklı iklim ve toprak koşullarında yetiştiriciliği yapılabilen, adaptasyon yeteneği yüksek olan bir bitkidir. Ülkemiz içinde yetiştirilmesini sınırlandıran tek faktör kış soğuklarıdır. Zeytin -7 C de zararlanmaya başlar (Özkaya ve ark., 2010: 6). Ayrıca, ekonomik zeytin üretimi için yıllık yağış miktarının 400 mm'nin altına düşmemesi gerekir (Ezine İlçe Tarım Müdürlüğü, 2010).

Zeytin, Türkiye'de başta Ege ve Akdeniz bölgelerinin yanı sıra, Marmara, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz'de, Akdeniz iklimine benzer mikro-iklimlerin egemen olduğu yerlerde yaygındır. Ancak, söz konusu beş bölgede zeytin ağacı varlığı ve zeytincilik faaliyetleri aynı öneme sahip değildir. Kısacası Ege, Akdeniz ve Marmara bölgeleri Türkiye'nin toplam zeytin ağaç sayısının yaklaşık % 99'una ve zeytin üretiminin % 97'sine sahiptir (Ünsal, 2008: 102-103).

Dünya'da 2000 adet olan zeytin çeşidinin yaklaşık % 4'ü Türkiye'de bulunmaktadır. Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Bölgeleri dahilinde toplam 35 ilde yetişen 84 adet zeytin çeşidinden, sadece % 33'ü olan 28 adedi, "tescil" edilerek, 3 Mayıs 1990 tarih ve 20507 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır (DAZB, 2010a).

Son yıllarda sağlıklı ve uzun yaşama istekliliği, ülkelerin beslenme politikalarında belirleyici rol oynamaktadır. Akdeniz beslenme tarzının benimsenmesi ile birlikte zeytin ve özellikle de zeytinyağı tüketimi artmıştır (Tunalıoğlu, 2009: 3). Dünyada zeytin ve zeytinyağına artan talep nedeniyle, zeytin üretimi yapan ülkeler, üretimlerini büyük ölçüde artırmışlardır. Bu süreçte, dünyanın önde gelen zeytin üreticisi ülkelerinden biri olan Türkiye, kısa sayılabilecek bir sürede, üretim alan ve miktarını önemli ölçüde arttırmıştır (Güner ve ark., 2010: 170).

Zeytincilik, Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi sonrasında da ülkemiz tarımının en önemli üretim dallarından biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde zeytinciliğin ilk resmi temelleri ya da zeytincilik politikaları Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda Tarım Bakanlığı'nın "Tarımda Tedrisatı Islah Kanunu" ile başlamıştır (Tunalıoğlu, 2009: 6). Cumhuriyet döneminde ülkemiz zeytinciliğinin geliştirilmesi ile ilgili yoğun çabalar zeytin alanlarının arttırılmasını sağlamıştır. Bu konuda 10 ayrı düzenleme yapılarak ülkemizde zeytin ağaç sayısı ve alanı arttırılmıştır (EZZİB, 2010: 3). 1937 yılında İzmir Bornova'da kurulan "Zeytincilik İstasyonu" ile kurumsal alanda önemli bir adım atılmıştır. 26/01/1939 tarih ve 3573 sayılı "Zeytinciliğin Islahı ve Yabancıların Aşılattırılması Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Uzun yıllar süren bu faaliyetler sonucunda ülkemizde zeytincilik büyük bir hızla gelişmiştir. Bu sayede yurt dışında eğitim görmüş uzmanlara, yeni, bakımlı, sağlıklı ve verimli bahçeler ile sofralık zeytin ve zeytinyağı işleme tesislerine sahip olunmuştur (Özkaya ve ark., 2009: 9). 1936 yılına ait elimizdeki ilk verilere göre, ülkemizde 26.437.000 adet zeytin ağacı bulunmaktadır (Gökçe, 2003: 19), 1945 yılında zeytin ağacı sayısı 29.428.000'e ulaşmıştır (TBMM, 2008: 51). 1950 yılında çıkarılan bir kanunla "Zeytincilik İstasyonu", "Zeytincilik Enstitüsü" olarak değiştirilmiş ve bilimsel araştırmalar yapmaya başlamıştır (ZAE). 1950-1960 döneminde zeytinciliğin gelişimi durmamış, fakat 1929-1950 yıllarını kapsayan döneme göre yavaşlamıştır (Özkaya ve ark., 2009: 9). 1959 yılında modern tekniklerde fidan üretmek ve bölgesel araştırma ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Edremit Zeytincilik Araştırma İstasyonu kurulmuş olup halen Zeytincilik Üretim İstasyonu olarak faaliyet göstermektedir. 1960 yılına gelindiğinde zeytin ağacı sayısının, 54.845.000 adete ulaştığını görüyoruz (Küçükçakır, 2008: 5). 200 milyon zeytin ağacına ulaşmanın hedeflendiği 1960'lı yıllardan itibaren (DAZB, 2010a) Kalkınma Planlı dönemde "Zeytincilik Seferberliği" başlamış, 1964 yılında köylüye 1.831.000 adet yabancı fidanların dağıtımını bedelsiz olarak yapmıştır. 1969 yılına geldiğimizde ağaç sayısı 75.574.000 adet olmuştur. Bu dönemde ağaç sayısında yaklaşık olarak % 32 oranında bir artış gerçekleşmiştir. 1970'li yıllardan itibaren zeytinciliğe yatırımsız dönem başlamış, 1980 yılına geldiğimizde ağaç sayımız sadece 81.250 .000 adede ulaşabilmiştir (Küçükçakır, M., 2008: 5). Ülkemizde, 1936 yılında 26.437.000 olan zeytin ağacı sayısının, 2009 yılında 153.000.000'a ulaştığı düşünülürse, 73 yılda zeytin ağacı varlığımız yaklaşık 7 kat artmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri hemen her dönem desteklenen zeytinin, alansal büyümesi, 1990-1994 döneminde 8.810.000 dekar ile zirve noktasına ulaşmıştır. 1994-2002 döneminde Cumhuriyet tarihinde ilk defa zeytin alanlarının önemli ölçüde daralması ile karşılaşmıştır. "Elden çıkan zeytin alanları daha kârlı olduğu düşünülen diğer bazı

ürünler ve amaç dışı kullanımlar için elden çıkmıştır ve çıkmaktadır. Üstelik bu zeytinlikler göreceli olarak daha üstün vasıflı alanlardaki üstün vasıflı zeytinliklerdir. Örneğin, zeytinler sökülüp şeftali, kiraz vs gibi meyveler dikilmekte ya da yerleşim, sanayi vs. gibi amaç dışı kullanımlara geçmektedir” (Gökçe, 2003: 20), (Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye’de 1950-2009 Dönemleri Arasında Zeytinliklerin Alansal Değişimi

Dönemler	Alansal Değişim Oranı
1950-1960	% 55.7
1960-1970	% 33.4
1970-1980	% 11.2
1980-1990	% 6.5
1990-1994	% 1.7
1994-2002	% - 31.9
2002-2009	% 25,5

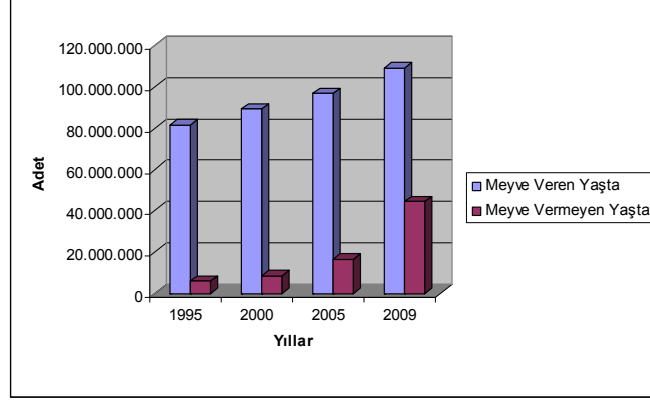
(Kaynak: Gökçe, 2003: 19; Türkiye İstatistik Kurumu 2002-2009 Tarım Verileri)

Ülkemizde 2000’li yıllardan bu yana Cumhuriyetin ilk yıllarındaki gibi özellikle de sofralık zeytin ve zeytinyağı üretiminde nitelik ve nicelik olarak ciddi gelişmeler görülmektedir (Özkaya ve ark., 2010: 1). Tablo 2’de görüldüğü gibi, henüz meyve üretimine geçmemiş genç zeytin ağaçlarını gösteren “meyve vermeyen yaşta”ki ağaç oranı, “toplam ağaç varlığı” içindeki payını günümüze doğru artırmaktadır. Nitekim 1995 yılında % 7 olan genç zeytin ağaçlarının oranı, 2009 yılında % 41’e ulaşmıştır. Ülkemizde son 10 yılda sayısı 60 milyona yaklaşan zeytin ağacı dikilmiştir. Aynı şekilde zeytin dikili alanların 1995 yılından günümüze doğru hızla büyüdüğü görülmektedir (TÜİK, Tarım Verileri), (Şekil 1).

Tablo 2: Bazı Yıllar İtibariyle Türkiye’nin Zeytin Üretim Alanı ile Meyve Verme Durumuna Göre Ağaç Sayı ve Oranları

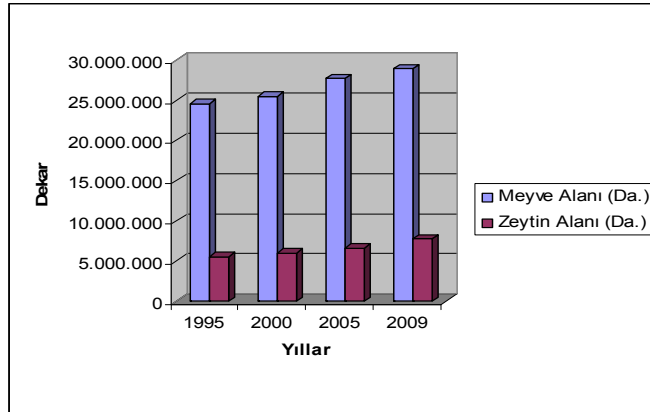
Yıllar	Alan (Da.)	Meyve Veren Yaşta	Meyve Vermeyen Yaşta	Toplam
1995	5.562.090	81.437.000 (% 92,9)	6.144.000 (% 7,1)	87.581.000
2000	6.000.000	89.200.000 (% 91,2)	8.570.000 (% 8,8)	97.770.000
2005	6.620.000	96.625.000 (% 85,4)	16.555.000 (% 14,6)	113.118.000
2009	7.784.075	109.126.769 (% 59,2)	44 596 288 (% 40,8)	153.723.057

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım Verileri 1995-2000-2005-2009)

Şekil 1: Bazı Yıllar İtibariyle, Türkiye'nin Meyve Verme Durumuna Göre Ağaç Sayıları
(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım Verileri 1995-2000-2005-2009)

TÜİK tarım verilerinde dikkati çeken bir diğer nokta; zeytin üretim alanlarının, yıllar itibariyle “toplam meyve alanı” içindeki alansal payında meydana gelen artıştır (Şekil 2). Türkiye tarım topraklarının yaklaşık % 3,2'si zeytinlik olarak değerlendirilmektedir. Bu değer aynı zamanda ülkemiz meyve alanlarının % 26,9'una karşılık gelmektedir. 2006 yılına kadar, Türkiye meyveliklerinde, fındık en geniş alan kaplarken (TÜİK, 2006: 3), bu tarihten sonra zeytin, fındık alanlarının önüne geçerek Türkiye'de en geniş alana sahip meyve türü haline gelmiştir (TÜİK Tarım Verileri 2006-2009). Bir başka açıdan bakılırsa; son dönemlerde ülkemizin “toplam tarım alanları” yaklaşık % 8 azalırken, zeytin alanları % 23 oranında artmıştır. (Tablo 3).

Şekil 2: Bazı Yıllar İtibariyle, Türkiye'nin Meyve ve Zeytin Alanı
(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım Verileri 1995-2000-2005-2009)

Tablo 3: Bazı Yıllar İtibariyle, Türkiye'nin Toplam Tarım Alanı, Meyve ve Zeytin Alan ve Oranları

Yıllar	Toplam Tarım Alanı (Da.)	Meyve Alanı (Da.)	Zeytin Alanı (Da.)	Zeytin Alanının Meyve Alanına Oranı	Zeytin Alanının Toplam Tarım Alanına Oranı
1995	268.348.280	24.611.740	5.562.090	% 22,6	% 2,1
2000	263.790.670	25.533.180	6.000.000	% 23,5	% 2,3
2005	266.067.150	27.764.560	6.620.000	% 23,8	% 2,5
2009	243.185.375	28.944.228	7.784.075	% 26,9	% 3,2

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım Verileri 1995-2000-2005-2009)

“Türkiye’de ki mevcut zeytin ağaç sayısının % 25’ini yaşlı ve verimden düşmüş ağaçlar teşkil etmektedir. Gelecek açısından, mevcut boş alanların doldurulması ve verimden düşmüş ağaçların değişmesi düşünüldüğünde önemli miktarda fidan açığımızın olduğu ortaya çıkmaktadır” (Sancar, 1998: 29). Ülkemizde bulunan zeytin ağaçlarının % 41’i, 50 yaş üstündedir (TÜİK, 2006: 3). Özetle; ülkemizde zeytin alanları yakın dönemli tarım politikalarıyla hızla genişlerken, mevcut zeytinliklerde de gençleştirme yapıma gereksinimi bulunmaktadır.

Türkiye, dünya zeytin alan varlığının % 8,6’sına, üretiminin % 9,3’üne sahiptir (Tunalıoğlu, 2009:5), zeytin ağacı sayısı bakımından ise dünyada 5. sırada yer almaktadır (DAZB, 2010b: 4). Türkiye’de, Tarım Bakanlığı gibi resmi kurumlar ve zeytin sektörünün önde gelen kuruluşları, zeytincilikle ilgili yakın dönemli büyük hedefler belirlemiştir. Buna göre; Tarım Bakanlığı’nın 2004-2014 yıllarını kapsayan projeksiyonunda, zeytin ve zeytinyağı üretim miktarları, ağaç sayısı ve üretim alanlarının artırılması hedeflenmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Tarım Bakanlığı Zeytin Hedefleri (2004-2014)

	2004	2014 (Hedeflenen)
Zeytin dikilen alan (Da.)	6.600.000	10.000.000
Zeytin ağacı sayısı	115.000.000	160-180.000.000
Sofralık zeytin üretimi (Ton)	400.000	650.000
Yağlık zeytin üretimi (Ton)	800.000	2.5-3.000.000
Zeytinyağı üretimi (Ton)	115.000	650-750.000
Zeytinyağı ihracatı (Ton)	70.000	200-250.000
Sofralık zeytin ihracatı (Ton)	35-65.000	150-200.000
Ağaç başına verim (Kg)	12	25
Kişi başına düşen zeytinyağı tüketimi (Kg)	1	5

(Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2009)

Bir diğer projeksiyon, Türkiye zeytin sektörünün önde gelen ihracatçı kurumlarından, “Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği” (EZZİB) tarafından hazırlanmıştır. Projeksiyona göre; Türkiye, mevcut 150 milyon zeytin ağacı sayısını, AB’ye tam üye olmayı hedeflediğimiz 2015 yılına kadar 250 milyona çıkararak, İspanya’nın arkasından ikinci sıraya yerleşebilecektir (EZZİB, 2010: 17-18).

2. Türkiye'de Zeytin Fidancılığı

Dünyada sağlıklı beslenme bilincinin önem kazanması, zeytinyağı tüketiminin artmasına neden olmuştur. Son birkaç yıl içinde Kanada, Avustralya Meksika, ABD ve Brezilya'da tüketimin arttığı gözlenmektedir. Özellikle tüketimin artması, zeytin üretim alanlarının artmasını beraberinde getirmiştir. Suriye, Mısır gibi ülkelerde zeytin üretimine önem verilmekte, İran'da da bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. AB'ye giriş sürecimizi iyi değerlendirerek ülkemiz zeytin ağaç varlığının artırılması yönünde çalışmalar yapılması, ülkemizin ve sektörün geleceği açısından önemlidir (EZZİB, 2010: 3).

Gerek çeşitli plan ve hedefler sonucunda genişleyen zeytin alanları, gerekse mevcut zeytinlikleri gençleştirme ihtiyacı, ülkemizde kısa sürede önemli ölçüde fidan talebine yol açmıştır. Tarım Bakanlığı'nın projeksiyonunda yer alan hedefler dikkate alındığında, yıllık ortalama 5 milyon zeytin fidanına gereksinim duyulmaktadır. Ortaya çıkan fidan ihtiyacını kamu ve özel sektör karşılamaktadır. Özel sektör, kamuya göre son yıllarda üretim payını hızla artırarak, ülkemiz zeytin fidanı üretiminin neredeyse tamamını gerçekleştirmektedir. Özellikle 2005 yılından itibaren sertifikalı fidan üretimine verilen devlet teşvikiyle birlikte, üretimde önemli bir artış sağlanmıştır. 2007 yılı verilerine göre ülkemizde, çeşitli farklı türlerde ve üretim yöntemleriyle 20 milyon civarında zeytin fidanı üretilmektedir. Üretim daha çok Ege Bölgesi'nde yoğunlaşmaktadır (TKİB). Fidan üretiminde azımsanmayacak ölçüde bir arzın oluştuğu dikkati çekmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Türkiye'de Yıllara Göre Toplam Zeytin Fidanı Üretimiyle, Kamu ve Özel Sektörün Üretim Miktar ve Oranları

Yıllar	Kamu	Özel	Toplam
2003	297.050 (% 13)	3.111.500 (% 13)	3.408.550
2004	35.000 (% 0,5)	6.312.410 (% 99,5)	6.347.410
2005	85.800 (% 0,5)	16.965.350 (% 99,5)	17.051.150
2006	233.900 (% 0,8)	27.930.850 (% 99,2)	28.164.750
2007	144.760 (% 0,7)	20.242.970 (% 99,3)	20.387.730

(Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2003-2007 Verileri)

2005 yılında Tarım Bakanlığı tarafından "Ulusal Tarım Stratejisi" doğrultusunda çıkarılan 28/3/2005 tarihli "Tarımsal Destek Ödemeleri"ne yönelik kararname, sonrasında yine 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu, 28/4/2008 tarihli ve 2008/13610 sayılı "Bitkisel Üretim Faaliyetinde Sertifikalı Tohum ve/veya Sertifikalı Fidan Kullanan Çiftçilerin Desteklenmesi" başlıklı kararlarıyla, sertifikalı tohum ve fidan kullanan çiftçilere destekleme ödemeleri yapılması kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete). Böylelikle AB standartlarında, nitelikli fidan üretimi amaçlanarak "sertifikalı fidan" uygulamasına geçilmiştir. Bu sayede fidan üretimi önemli ölçüde kayıt altına alınarak, üretim % 400'lere varan bir oranla artırıldığı gibi, fidanın niteliğinde belirli kriterler oluşturulmuş ve

ürün kalitesinin güvence altına alınması amaçlanmıştır. Sertifikalı fidan üretimi yapan kooperatifler ve diğer ticari kuruluşlar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Genel Müdürlüğü (TTSF) veya yetkili kıldığı kurum ve kuruluşlarca sertifikasyon değerlendirmesine tabi tutularak fidan üretimi yapmaktadır. Teşvik kapsamında 10 dekardan az olmamak ve sertifikalı fidan olmak koşulu ile dekara 250 YTL (Gemlik çeşidine 45 YTL) verilmesi fidan üretimini ve dikilen zeytin fidanı sayısını artırmıştır¹ (Özkaya ve ark., 2009: 9).

Zeytin fidanı üretiminde çok çeşitli yöntemler uygulanmakla birlikte ticari olarak en yaygın fidan üretim yöntemi çelik ve aşılamadır. Çiftçilerin fidan tercihi; maliyete veya zeytin türüne göre değişmektedir. “Vegetatif çoğaltım yöntemleri başlıca daldırma, aş ve çelik diye 3 kısım altında toplanır. Bunların her birinin kendine özgü avantaj ve dezavantajları vardır. Örneğin, birim bitkiden elde edilen birey sayısı düşük ve işgücü maliyeti yüksek olan daldırma yöntemi, zorunlu kalınmadığı sürece, ticari anlamda tercih edilmemektedir. Bunun yerine şu anda kullanımı en yaygın olan aş veya çelik ile çoğaltma yöntemleri kullanılmaktadır. Aslında birim alanda ve birim zamanda en fazla yeni birey oluşturan, en ekonomik yöntem olan çelikle çoğaltma yerine aşının kullanımı, büyük çoğunlukla hastalık veya toprak yapısı gibi nedenlerden dolayı zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Kalifiye işgücü gerektirmesi ve fidan eldesi için gerekli sürenin uzun olması nedeniyle, aş ile çoğaltma yerine çelikle çoğaltma kullanılır. Aşılı fidan üretiminin çelikten yapılan üretime göre daha uzun zaman alması ve iş gücü maliyetinin yüksek olması nedeniyle, aşılı fidanlar yaklaşık üç kat daha fazla fiyata satılmaktadır. Bu ise hem talebi hem de arzı zorlaştırmaktadır” (Özkaya, 2003: 24).

Çelikle üretimde, köklenmesi kolay olan çeşitlerin üretimi ekonomik olmaktadır. Ancak ekonomik değere sahip bazı zeytin çeşitlerinin bu yöntemle üretilmeleri çok zor ve ekonomik değildir. Zeytin üreticisi açısından büyük öneme sahip bu zeytin çeşitleri ile ilgili fidan taleplerini karşılamak için bunların aş ile üretimleri yoluna gidilmiştir. Başta Domat, Memecik ve köklenmesi zor olan diğer zeytin çeşitleri tohumdan elde edilen çöğürler üzerine aşılama yapmak sureti ile üretilmektedir (Özen, Y., 1998: 57).

Özellikle Ege’de, delicelerin değerlendirilmesi ve aşılı çeşit dikme çok yaygındır. “Aş” ve “dikme” yöntemiyle ekilen ağaçlar 3 yılda ürün verirler. Ancak tam verim alınabilmesi için 10-15 yıl gereklidir. Türkiye’de zeytinliklerin büyük bir bölümü delicelerin yerinde aşılması yoluyla elde edilmiştir. Devlet de delicelerin kültür bitkisine

¹ Bk. Sertifikalı Fidana Destek Üretimi Yüzde 100 Artırdı. http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=64187&KTG_KOD=216&ForArsiv=1 (E.T: 05.07.2010).

dönüştürülmesini teşvik eden yasalarla bu adete resmiyet kazandırmıştır (Ünsal, 2008: 87). Aşılı fidan, Verticillium zararı gibi çeşitli bitki hastalıklara dayanıklılığı nedeniyle üretimi teşvik edilmelidir. Özel ve kamu kuruluşları tarafından yapılan fidan üretiminde kullanılan çeşitlerin % 95'inden fazlasını oluşturan; Ayvalık, Gemlik, Nizip yağlık, Manzanilla gibi çeşitler çelikle, Domat, Memecik, Yamalak sarısı, Uslu, İzmir sofralık gibi çeşitler aşı ile üretilmektedir (Özkaya ve ark., 2010: 6-7).

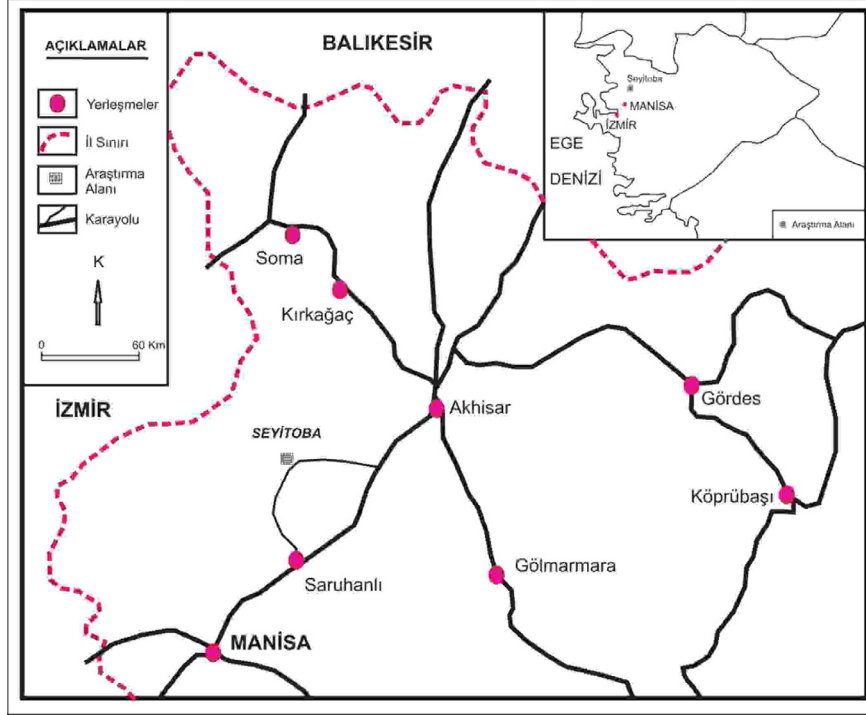
Şirket vasfındaki ticari yapılar için aşı yöntemi ile fidan üretimi, çeşitli nedenlerle fazla bir ekonomik değer taşımamaktadır. Aşılı fidan üretiminin yoğun emek ve nitelikli işgücü gerektirmesi, diğer bazı fidan üretim yöntemlerine göre daha maliyetli oluşu ve yetiştirme süresinin daha uzun zaman alması gibi nedenlerle, ticari kuruluşlara önemli maddi yükler getirmektedir. Dolayısıyla aşılı fidan üretimi, şirketlerden ziyade, aile işçiliğinin yaygın olduğu kırsal yöreler için daha uygun bir çoğaltma yöntemidir.

3. Seyitoba Köyü'nde Zeytin Fidanı Üretimi

Seyitoba köyü, Manisa'nın Saruhanlı ilçesine bağlı, 130 haneli bir orman köyüdür (Foto 1). 2009 yılında nüfusu 402 kişidir (TÜİK Nüfus Verileri). Saruhanlı ilçesinin kuzeyinde yer alan köyün, ilçeye uzaklığı 22 km., Manisa'ya uzaklığı 41 km.'dir (Şekil 1). Köyün kurulduğu alanın denizden yüksekliği 250 m.'dir. Yöre, ılıman Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. "Nitekim, reliefin doğu-batı doğrultusunda uzanması, Ege denizinin ıltıcı etkilerinin iç kısımlara kadar sokulmasını kolaylaştırmıştır" (Temuçin, 1991: 3).

Foto 1: Seyitoba'dan genel bir görünüş

Şekil 1: Araştırma Alanının Lokasyon Haritası

Bilindiği gibi ülkemizde 2000'li yıllardan sonra küresel ve yerel faktörlerin etkisiyle oluşan tarım politikaları sonucunda, bir dönem getirisi yüksek oluşu nedeniyle yaygın olarak ekilen tütün, ekonomik cazibesini yitirmiş ve yerini önemli ölçüde diğer tarımsal ürünlere terk etmiştir. Bu bağlamda araştırma alanı ve yakın çevresinde tütün tarımı yapılan araziler büyük oranda zeytinliklere dönüştürülmüş ve dönüştürülmektedir. 10 yıl öncesine kadar Seyitoba köyünün ana geçim kaynağı tütün üretimi iken, 2010 yılında tütüncülük yalnızca 8 hanenin geçim kaynağı durumundadır (Foto 2). Süreç içinde köyün ana tarımsal üretimi zeytin haline gelmiştir. Köy Envanter Etüdü Anketi (1981) ve Saruhanlı Tarım İlçe Müdürlüğü'nün verilerine göre; Seyitoba'da zeytincilik ve tütün her dönem köyün ana üretimlerini oluştururken, nohut, buğday, arpa, üzüm ve sebze diğer tarımsal üretimlerdir.

Foto 2: Az sayıdaki tütün işletmelerinden biri

Köy zeytinliklerinin fidan ihtiyacını karşılamak amacıyla, köyde öteden beri aşılı zeytin fidanı üretilmektedir. Ancak köy halkı için fidancılığın ticari önem kazanması, yörede tütüncülüğten zeytinciliğe geçiş sürecinin hız kazandığı 2000'li yıllara dayanır. Seyitoba'da geleneksel yöntemlerle üretilen zeytin fidanı, ticari getirisinin artmasıyla birlikte köy bütününde yaygınlaşmış, görece daha modern tarımsal teçhizatla üretilmeye başlanmıştır. Köyde; Ayvalık, Memecik, Uslu ve Çelebi olmak üzere 4 tür zeytin fidanı üretilmektedir (Tablo 6). Bu zeytin türleri, yörede yaygın dikiliş gösteren türlerdir.

Tablo 6: Seyitoba Köyü'nde 2007 Yılında Üretilen Zeytin Fidanı Türleri ve Miktarı

Çeşit	Adet
Domat	152.100
Ayvalık	47.700
Çelebi	15.910
Memecik	1300
(Toplam)	216.110

(Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Verileri, 2007)

Aralık ayında, köyün yakın çevresi veya Akhisar, Ödemiş, Torbalı, Selçuk ve Tire'den "delice" olarak adlandırılan, yabani zeytin fidanları getirilir. Bu fidanlara "çöğür" adı verilir. Yörede "terz" olarak adlandırılan kurumuş çam yaprakları, akarsu kumu ile karıştırılarak, fidanın tüp harcı oluşturulur. Deliceler, plastik tüpler içerisine yerleştirilir. Fidanın "uyandığı" bahar mevsiminde aşılama işlemine başlanır. Çöğürlere, zeytin ağaçlarının bir yıllık sürgünlerinden alınan "kalem"lerle, "kabuk altı kalem aşısı" uygulanır. Yörede mayıs-temmuz arası dönem en uygun aşılama zamanıdır. Aşı işlemi uygulanan fidanlar, konutların yakınlarındaki boş arazilere kurulmuş, değişik büyüklüğe sahip, "çardak" adı verilen, demir kasnaklar üzerine örtülen plastik malzeme ya da ağaç dallarıyla oluşturulan gölgeliklere alınır. Böylece fidanlar; dolu, yağmur, sıcak ve rüzgardan korunur (Foto 3, Foto 4, Foto 5). 6 ay kadar sürececek yetiştirme döneminde; sulama, gübreleme ve

ilaçlama gibi sürekli bir bakım yapılır (Foto 6). Fidanlar bu şekilde 5 yaşına kadar korunabilir. Dolayısıyla köyde her mevsim satışa hazır fidanlar bulunur. Aşılı fidan üretimi, her aşamasında maliyet ve yoğun işçilik gerektiren bir tarımsal uğraştır. Delicelerin yerlerinden sökülmesi işleminden itibaren, işçilik, resmi ödentiler, nakliye gibi harcamalar oluşur. Sonrasında, tüpleme, gübreleme, ilaçlama gibi maliyetler eklenir.

Foto 3 - Foto 4: Çardak yapımında, plastik örtü veya ağaç dalları gibi malzemeler kullanılır

Köyde, önceleri tarımsal bir yan uğraş olarak ortaya çıkan fidancılık, günümüzde temel geçim kaynaklarından biri konumundadır. Seyitoba köyünün fidancılığa yaygın yönelişinde birkaç neden öne çıkmaktadır. İlk olarak, ülkemizde zeytinciliğe çeşitli alanlarda uygulanan teşvikler sonucunda başlayan yoğun yönelişle birlikte ortaya çıkan fidan açığı, bu alanda önemli bir maddi gelir sağlayacak pazar oluşturmuştur. Türkiye’de son birkaç yılda dikilen zeytin fidanı sayısının 40 milyona ifade edilmesi, fidan sektöründe oluşan pazar hakkında önemli bir fikir vermektedir. İkinci olarak tütün yıllık, zeytin çok yıllık bir bitkidir. Tütün üretiminden zeytinciliğe geçildiği ara dönemde, köy ekonomisinde alternatif bir gelir getirici faaliyete ihtiyaç duyulmuştur. Böylelikle fidancılık köyde bulunan 130 haneden 125’inin uğraşısı haline gelmiştir. Öyle ki, süreç içinde köydeki bazı aileler için fidancılık yan ekonomik uğraş olmaktan çıkıp, müstakil bir ekonomik faaliyete dönüşmüştür. Seyitoba’da hemen her yetişkin, aşılı zeytin fidanı üretiminde yetkindir. Köy aynı zamanda, ticari kuruluşların ya da başka köylerin aşılı fidan üretimi için ihtiyaç duydukları nitelikli işgücünün kaynağıdır. Bir fidan ustası günlük 150 kadar fidan aşılayabilmektedir. Köyde hane başına 2000 ile 20.000 arasında değişen sayıda fidan üretimi yapılmaktadır.

Zeki Boyraz, Bülent Güner, M. Dursun Çitçi
Türkiye'nin Zeytin Ağacı Varlığı ve Zeytin Fidanı Üreticiliğine Bir Örnek Olarak Seyitoba Köyü
(Saruhanlı, Manisa)
The Existence of Olive Trees in Turkey and Seyitoba Village Which is an Example of
Cultivation of Olive Seedling (Saruhanlı, Manisa)

Foto 5: Fidanlar çardaklara alınarak çeşitli etkenlerden korunur

Foto 6: Fidanlara; sulama, gübreleme, ilaçlama gibi bakım işlemleri uygulanır

Köy, bütününe yayılan fidan üretimiyle; pazarın açıldığı, yakın çevrede zeytin dikim mevsimi olan şubat-mayıs arası dönemde fidan alıcısı çiftçi ve tüccarların köye gelişiyle birlikte fiyatların belirlendiği, yörenin önemli bir zeytin fidanı merkezidir. Seyitoba, Manisa'nın aşılı fidan üretiminin % 90'ından fazlasını gerçekleştirmektedir. Türkiye zeytin fidanı üretiminin % 5'ini karşılayan Manisa'da (TKİB), 2010 yılı itibariyle, kiraz, nar, böğürtlen, asma, zeytin gibi çeşitli meyve türlerinde sertifikalı fidan üretimi yapan 38 kuruluş vardır (TTSF Verileri, 2010). Bu kuruluşlardan biri de 2006 yılında kurulan "Seyitoba Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi"dir.

Seyitoba'da fidan üretimi yıllara göre önemli farklılıklar gösterir. Köy kooperatifi yöneticilerinin verdiği bilgilere göre; önceki yıllarda 300.000, 500.000, 700.000 civarlarında değişen üretimler gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında ise bu rakam 300.000 kadardır. Üretilen bu fidanlar Türkiye'nin bir çok yerine satılmaktadır. Yoğun olarak, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla çevrelerine satış yapılırken, son birkaç yıldır zeytin ağacı sayısı hızla artan (DAZB, 2010b: 5-6) Mersin,

Antalya, Hatay, Mardin ve GAP çevresinden de talepler gelmektedir. Artan talepler sonucunda, 2008 yılından beri köydeki bazı üreticiler kendilerine ait çeşitli nakliye araçlarıyla özellikle Aydın ve Muğla çevresindeki alıcılara doğrudan ulaşmaya başlamışlardır. Fidanlar yaşına ve türüne göre 8 ile 25 YTL arasında değişen fiyatlara sahiptirler. Çok yıllık fidanlar, üretici açısından daha maliyetli olduğundan, tüketici açısından ise erken verime geçeceği düşünülerek daha yüksek fiyatlara ulaşmaktadır. Seyitoba, 1.000.000 civarında (TKİB, 2007) zeytin fidanı üretimine sahip olan Manisa'nın, yıllar itibarıyla % 25 ile % 75'i arasında değişen üretimini karşılamaktadır.

Yörede, 2000'lerden itibaren başlayan tütüncülük sonrası dönemde, kırsal alanda yaşanan bir dizi ekonomik sorun nedeniyle kentlere yoğun göç verilmiştir (Güner ve ark., 2010: 80). Fidancılığın sağladığı ekonomik katkı sayesinde Seyitoba, tarımsal ürün değişim sürecinde yaşanan sorunları alt düzeyde hissetmiş, tütün üretimini kolaylıkla terk ederek, farklı tarımsal ürümlere geçebilmiştir. Köy nüfusu yakın çevrenin aksine daha sınırlı sayıda bir göç vermiştir (Tablo 7).

Tablo 7: Seyitoba Köyü'nün Bazı Yıllar İtibariyle Nüfus Miktarı

Yıllar	Nüfus
1970	410
1980	453
1990	493
2000	444
2009	402

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 1970, 1980, 1990, 2000, 2009 Nüfus Verileri)

Sonuç

Türkiye bir Akdeniz ülkesi olarak, zeytin yetiştiriciliği için optimum coğrafi ortama sahiptir. Ülkemizin özellikle Akdeniz ve Ege Denizi kıyıları, önemli zeytin üretim alanlarındandır. Günümüz dünyasında zeytin, ticari önemini gittikçe artıran bir tarımsal ürün durumundadır. Türkiye, tarımsal ekonomisine önemli katkılar sunan bu sürece başarılı bir biçimde dahil olmuştur. Ülkemizin, dünya zeytin üretiminde daha üst sıralara tırmanabilmesi için, doğal şartları itibarıyla zeytinciliğe uygun alanların, tütün gibi getirisi düşük başka tarımsal ürünlere ayrılmasının önüne geçilmeli ve çiftçiler zeytin üretimine teşvik edilmelidir. Diğer taraftan ülkemizin zeytin ağaç varlığını tehdit eden unsurlardan en önemlisi, turizm ve kentleşme sonucu ortaya çıkan yapılaşmadır. Bilindiği gibi, kıyı kentlerine yoğun göç sonucu yerleşime açılan alanlar ile kıyı turizmi için betonlaştırılan tarım alanları önemli ölçüde zeytinliklerdir. Yakın dönemlerde geniş alanlar kaplayan nitelikli zeytinlikler, betonlaşmaya feda edilmiştir. Bu bağlamda zeytinlikleri koruyucu yasaların titizlikle uygulanması ve yerleşim alanlarının plânlanmasında, zeytinliklerin korunmasına özen gösterilmesi gerekli görülmektedir.

Türkiye'de 1970'li yıllardan itibaren modern zeytin fidanı üreticiliği hızlanmıştır (Özen, Y. 1998: 57). Günümüzde zeytin fidanı üretimi yıllık 20 milyonu aşan rakamlarla önemli bir tarımsal sektör haline gelmiştir. Bu üretim miktarıyla Türkiye, hedeflediği zeytin ağacı sayısına ulaşabilecek yeterliliktedir. Kuşkusuz üretilen fidanların niceliği kadar, çoğaltılma yöntemi de önem taşımaktadır. Önceki sayfalarda ifade edildiği gibi, Türkiye'de üretilen zeytin fidanlarının % 95'i çelikle üretim metoduyla elde edilen birkaç türde yoğunlaşmaktadır. Mevcut yapı, zeytinde çeşitliliğinde homojenleşmeye ve bazı türlerde aşırı üretim artışına yol açmaktadır. Bu durum, ürünün ticari değer kaybına uğramasına, rekabet imkânlarını yitirmesine, hatta yakın gelecekte zeytinliklerden ekonomik değerini yitiren bazı türlerin sökülmesine kadar varabilecektir. Dolayısıyla, kurulacak zeytin bahçe tesislerinin; bitki zararlılarına karşı dirençli, uzun ömürlü, ekonomik getirisi yüksek türlere sahip olması için, aşılı fidan türlerine yönelmek gerekmektedir. Çeşitli bilimsel platformlarda ifade edilen söz konusu durumun, karar alıcı merciler tarafından değerlendirilerek, bu yönde teşvikler uygulanması gündeme gelmekle beraber (TBMM, 2008: 201), henüz olumlu adımlar atılamamıştır. Ayrıca çeşitli resmi kurumların, mevcut durumu göz önünde bulundurarak, çiftçilere zaman zaman bedelsiz olarak dağıttıkları zeytin fidanlarında aşılı türleri tercih etmeleri önem taşımaktadır. Görülmektedir ki, zeytinciliğin her aşamasında, bütüncül bir planlama gereksinimi zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Planlı zeytincilikle, ülkemizin yakaladığı hızlı büyüme daha sağlıklı bir görünüme kavuşmuş olacaktır.

Seyitoba Köyü'nde fidancılık, aile işçiliğine dayalı olarak, geleneksel yöntemlerle sürdürülmektedir. Hane başına en fazla üretimin, 20.000 fidan olduğu düşünülürse, endüstriyel fidancılık ölçeğinde, görece orta çaplı sayılabilecek bir üretimin gerçekleştirildiği düşünülebilir. Ancak Seyitoba köyü bugüne kadar, devletten veya özel sektör kuruluşlarından herhangi bir maddi destek almadan, tamamen kendi imkânları, bilgi ve tecrübeleriyle, günümüzde değeri daha iyi anlaşılan "aşılı zeytin fidanı" gibi çok önemli bir tarımsal ürünün yaygın üretimini ve pazarlamasını gerçekleştirmektedir. Bu bakımdan yöredeki tek kırsal örnektir.

Seyitoba, coğrafi konumu itibariyle; Manisa, Balıkesir, İzmir, Aydın gibi önemli zeytin üreticisi merkezlere yakın mesafededir. Yörenin gelişmiş bir ulaşım sistemine sahip olması, Seyitoba'nın sözü edilen üretici merkezlerle ticari bağlantısını güçlendirmiş ve fidan üretimine olumlu katkılar sağlamıştır.

Köyün fidan üretimini ve verimliliğini olumsuz etkileyen bazı sorunlar dikkati çekmektedir. Delicelerin, yani aşılık yabancı zeytin fidanlarının temininde yaşanan çeşitli güçlükler bunlardan biridir. Yıllar

geçtikçe daha uzak çevrelerden elde edilen delicelerin, buldukları yerlerden aşılacak üzere sökülmesi, hem maddi, hem de ekolojik açıdan olumsuzluklara yol açmaktadır. Yabani fidanların doğal alanlarından sökülmesi yerine, oluşturulabilecek özel dikim alanlarında yetiştirilmesi daha uygun bir yöntemdir. Diğer taraftan sayıları 300.000'i bulan fidanların, özellikle yaz aylarında güneşli sulanması nedeniyle, köyün güncel su sorunu bulunmaktadır. Köy halkı kendi çabalarıyla yeni su kaynaklarına ulaşmışlardır, ancak yeni kaynaklar da tam olarak ihtiyacı karşılayamamaktadır. Özellikle yaz aylarında artan su ihtiyacı, köy çevresinde bulunan su kuyularından ya da akarsulardan tankerler aracılığıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Doğal olarak fidan üretim sürecinde karşılaşılan bazı sorunların çözümü, köyün imkânlarını aşmaktadır. Maddi yatırımlarla çözülebilecek bu sorunların ivedilikle giderilebilmesi için, ilgili resmi kuruluşların katkısı zorunlu görülmektedir.

Fidan üretiminin istikrar kazanabilmesinde kurumsallaşmanın önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. 2006 yılında kurulan köy kooperatifiyle bu yönde ilk adım atılmıştır. Bu bağlamda kooperatif aracılığıyla, diğer üretici kuruluşlarla oluşturulabilecek birlik türünde organizasyonlar ve resmi kurumlarla kurulabilecek işbirliği, hem üretim, hem de pazarlama sorunlarında mesafe alınmasına katkı sağlayacaktır. Kurumsallaşma sayesinde fidancılık, dönemsel bir ekonomik etkinlik olmaktan öteye geçerek, orta ve uzun vadede süreklilik kazanabilecektir. Kırsal nitelikte, geleneksel yöntemler kullanılarak sürdürülen fidancılıkta, verimliliğin artırılabilmesi için teknik modernizasyon ve çiftçi eğitimi yine bu sayede gündeme gelebilecektir.

Türkiye'de hâlâ zeytin dikilebilecek alanların var olduğu, zeytin üretiminde yurtdışı ve dünya çapında ulaştığımız yüksek oranlar ve bu yönde ülkemizin benimsediği büyük hedefler dikkate alınarak, zeytin fidancılığının, tarımsal destek politikaları içerisinde, özel bir öneme sahip olması gerektiğini düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- DAZB (Doğu Akdeniz Zeytin Birliği) 2010a, Zeytin Gen Kaynakları Tehlikede. <http://www.dazb.org.tr/basindan.php?id=8> (E.T: 04.07.2010).
- DAZB 2010b, Zeytinciliğin Bugünkü Durumu ve Öneriler. <http://www.dazb.org.tr/uls/1277391289.pdf> (E.T: 04.07.2010).
- Ecmel Temuçin. (1991). *Manisa-Akhisar Ovalarında İklim ve Ortam İlişkileri*, Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EZZİB (Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği) 2010. *Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği 2007/2008 Çalışma Raporu*. http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page/EZZIB-Calisma-Raporu-2007-08_00002675.doc, (E.T:29.06.2010).

Zeki Boyraz, Bülent Güner, M. Dursun Çitçi
Türkiye'nin Zeytin Ağacı Varlığı ve Zeytin Fidanı Üreticiliğine Bir Örnek Olarak Seyitoba Köyü
(Saruhanlı, Manisa)
The Existence of Olive Trees in Turkey and Seyitoba Village Which is an Example of
Cultivation of Olive Seedling (Saruhanlı, Manisa)

- Ezine İlçe Tarım Müdürlüğü, Zeytin Fidanı Dikim ve Bakım Önerileri.
<http://www.ezinetarim.gov.tr/Sayfa.asp?islem=2&SayfaNo=167>
(E.T:01.07.2010).
- Gökçe, O. (2003). "Türkiye'de Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sektörünün Üretim Öncesi Sorunları Üzerine Bir İnceleme". *Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri*, 2/3 Ekim, İzmir, s. 18-23.
- Güner, B., Boyraz, Z., Çitçi, M., D. (2010). Tütüncülüğten Zeytinciliğe Geçiş: Akhisar (Manisa) Örneği. *Zeitschrift Für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 2(1). Retrieved July 11, 2010. <http://www.diewelt-dertuerken.de/index.php/ZfWT/article/view/110> (E.T: 30.06.2010).
- Küçükçakır, M. (2008). Zeytin Tarımımızın Dünü-Bugünü-Yarını. *Zeytin ve Zeytinyağı, 1. Aydın Zeytin ve Zeytinyağı Şenliği*, Aydın: Aydın Tuna Matbaacılık, 1. Baskı, s. 4-8.
- Özen, Y. (1998). Zeytinde Generatif Üretim Metodları. *Zeytin Yetiştiriciliği Kursu, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, ZAE Müdürlüğü*. İzmir: Yayın No: 61, s. 57-66.
- Özkaya, M.T. (2003). "Türkiye'de Zeytin Fıdancılığının Durumu ve Sorunları". *Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri*, 2/3 Ekim, İzmir, s. 24-31.
- Özkaya, M.T., Ulaş, M. ve Çakır, E., (2009). Zeytin Ağacı ve Zeytin Yetiştiriciliği. *Zeytinyağı*. (ed: Göğüş, F., Özkaya, M.T. ve Ötleş, S.). Ankara: Eflatun Yayınevi, 1. Basım, Ocak 2009. s. 1-25.
- Özkaya, M. T., Tunalıoğlu, R., Eken, Ş., Ulaş, M., Tan, M., Danacı, A., İnan, N. ve Tibet, Ü. (2010). Türkiye Zeytinciliğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, 11-15 Ocak, Ankara, s. 515-537.
- Resmi Gazete. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/> (E.T: 03.07.2010).
- Sancar, A. (1998). Zeytinde Vegetatif Üretim Metodları, *Zeytin Yetiştiriciliği Kursu, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, ZAE Müdürlüğü, İzmir*, Yayın No: 61, s. 29-38.
- Saruhanlı Tarım İlçe Müdürlüğü, 2000-2010 Üretim Verileri. Saruhanlı / Manisa.
- Sertifikalı Fidana Destek Üretimi Yüzde 100 Artırdı. *Referans Gazetesi*. http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=64187&KTG_KOD=216&ForArsiv=1 (E.T: 05.07.2010).
- TBMM, (2008). TBMM 23. Dönem. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zeytin ve Zeytinyağı İle Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyon Raporu -Ankara-Türkiye www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss296.pdf (E.T: 02.07.2010).
- TBMM, (2009). 2004-2014 Hedefler. <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-6572c.pdf> (E.T: 04.07.2010).
- TKİB (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı) 2003-2007 Verileri. <http://fidan.tarim.gov.tr/Raporlama.aspx> (E.T: 25.06.2010).
- Tunalıoğlu, R. (2009). "Türkiye'de Zeytincilik ve Pazarlama Politikaları: 2000-2010", *Tarım 2015 Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu*, 29 Mayıs, İzmir, Yaşar Üniv., s. 1-13.
- TTSF (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Genel Müdürlüğü) Verileri 2010,

- <http://www.ttsm.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF572D351204A6037B> (E.T: 26.06.2010).
- TÜİK (2006). Tarımsal İşletmeler Bitkisel Üretim Araştırması. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3979> (E.T: 27.06.2010)
- TÜİK Tarım Verileri (1995-2009). <http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (E.T: 27.06.2010).
- TÜİK Nüfus Verileri (1970, 1980, 1990, 2000, 2009) <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (E.T: 27.06.2010); <http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> (E.T: 27.06.2010).
- Ünsal, Artun. (2008). *Ölmez Ağacın Peşinde, Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı*, İstanbul: YKY, 7. Baskı.
- ZAE (Zeytincilik Araştırma Enstitüsü). Tarihçe. <http://www.zae.gov.tr/tarihce.asp> (E.T: 29.06.2010).
- 1981 Köy Envanter Etüdü Anketi. Manisa İli, Saruhanlı İlçesi, Seyitoba Köyü, T.C. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi Başkanlığı.